

Люцканова Т.О.,
директор ЗДО (ясла-садок) № 45 “Джерельце”
загального розвитку Северодонецької міської ради”,
Мельник Л.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ЯК СКЛАДОВА ЕТИКЕТУ Й КУЛЬТУРИ МОВИ ОСОБИСТОСТІ

Людина реалізується в культурі думки, культурі праці, культурі мови. Належачи до певного соціуму, індивід зі своєю появою на світ органічно входить у вироблену його співвітчизниками культуру, стає її користувачем і носієм.

Важливим показником загальної культури особистості є культура мови, з якою насамперед пов'язують уміння правильно говорити й писати, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети і обставин спілкування. Проектуючись на певну систему, культура мови утверджує норми: лексичні (розрізнення значень і семантичних відтінків слів, закономірності лексичної сполучуваності); граматичні (вибір правильного закінчення, синтаксичної форми); стилістичні (доцільність використання мовно-виражальних засобів у конкретному лексичному оточенні, відповідній ситуації спілкування); орфоепічні (вимова) і орфографічні (написання).

Культура мови починається із самоусвідомлення мовної особистості. Вона зароджується й розвивається там, де носіям національної літературної мови не байдуже, як вони говорять і пишуть, як сприймається їхня мова в різних суспільних середовищах, а та-кож у контексті інших мов. Тобто культура мови безпосередньо пов'язана з соціологією і психологією не тільки в плані вироблення моделей, зразків мовної поведінки, а й щодо формування мовної свідомості.

Соціолінгвістичні й психолінгвістичні аспекти культури мови пов'язані з потребою виховання культури міжнаціональних відносин. Уважне, дбайливе ставлення до мови кожного народу, виховання взаємоповаги передбачає розширення так званої фонової, мовокраїнознавчої інформації, що обов'язково входить у мовне виховання, а отже, і в культуру мови. Як відомо, будь-яке суспільство виробляє певні стандартизовані норми соціальної поведінки (зокрема, мовленнєвої), які визначаються уявленням про її шаблони в конкретній ситуації. Щоб функціонувати як єдине ціле, як складна соціальна система, суспільство має встановити такі рамки поведінки індивідів, у яких вона стає одноманітною, стабільною, такою, що повторюється. Саме такими рамками є етикет – система правил зовнішньої культури людини, її поведінки, пристойності, гарного тону тощо [2, 20]. У суспільстві він функціонує у двох основних формах: мовленнєвій і немовленнєвій. Як правило, ці форми тісно між собою пов'язані та взаємозалежні.

Якщо етикет як встановлений у суспільстві набір правил регулює нашу зовнішню поведінку у відповідності із соціальними вимогами, то мовленнєвий етикет можна визначити як правила, що регулюють нашу мовленнєву поведінку.

Отже, мовленнєвий етикет одночасно є складовою культури мови й загального етикету представників певної мовної спільноти.

Під мовленнєвим етикетом розуміють мікросистему національно специфічних стійких формул спілкування, прийнятих і приписаних суспільством для встановлення контакту співбесідників, підтримання спілкування в певній тональності [2, 20]. Такі стійкі формули спілкування, або стереотипи спілкування, є типовими, повторюваними конструкціями, що вживаються у високочастотних побутових ситуаціях. Тобто, набір типізованих частотних ситуацій призводить до появи набору мовленнєвих засобів, що обслуговують такі ситуації. Ступінь стандартизації одиниці знаходиться у прямій залежності від частотності її вживання.

Мовленнєвий етикет у широкому розумінні слова – це “система стійких формул спілкування, передбачених суспільством для встановлення мовного контакту співрозмовників, які підтримують спілкування в обраній тональності відповідно до їх соціальних ролей і рольових позицій відносно один одного, взаємовідносинам в офіційній і неофіційній обстановці” [4, 413].

У вузькому розумінні мовленнєвий етикет – це доброзичливе спілкування в ситуаціях звертання й залучення уваги, знайомства, вітання, прощання, вибачення, подяки, поздоровлення, побажання, прохання, запрошення, поради, пропозиції, згоди, відмови, схвалення, компліменту, співчуття тощо [1, 38].

Для реалізації формул мовленнєвого етикету потрібні певні “координати”. Мовленнєва ситуація відбувається за безпосередньої участі мовця – “я” і адресата-співрозмовника – “ти” (чи співрозмовників: їх може бути кілька: етикетна ситуація завжди діалогічна, бо передбачає спілкування навіть якщо її учасники (мовці) розділені часом чи простором). Дія здебільшого відбувається “тут” і “тепер” (якщо йдеться про усне спілкування).

Систему мовленнєвого етикету нації складає сукупність усіх можливих етикетних формул. Структуру ж його визначають такі основні елементи комунікативних ситуацій: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, похвала тощо. З-поміж них вирізняються ті, що вживаються при з'ясуванні контакту між мовцями – формули звертань і вітань; при підтриманні контакту – формули вибачення, прохання, подяки та ін.; при припиненні контакту – формули прощання, побажання.

З погляду національної специфіки мовленнєвого етикету варто відзначити, що структура його склалася в кожній нації на її власній народній основі під впливом різного роду психологічних, соціально-політичних, культурологічних чинників.

Мовленнєва поведінка українців здавна відзначалася культурою,

делікатністю, доречністю, щирістю, відвертістю й водночас простотою. Формули мовленнєвого етикету завжди були компонентом побуту, взаємин, звичаїв і обрядів українського народу, відбивали його морально-етичні засади та рівень духовності. Саме тому оволодіння дітьми формулами вітання, побажання, прощення – це не тільки спроба знайти коріння батьківського мовлення, це ще й формування підходу до рідного мовлення, що поступово переходить в утвердження національної свідомості [3, 4].

Отже, мовленнєвий етикет є однією із важливих сторін людського спілкування. Це сукупність значною мірою стандартизованих висловів, що складають собою стереотипи мовлення, готові формули з певною синтаксичною структурою й лексичним наповненням.

Мовленнєвий етикет соціальний за своєю природою, оскільки виявляє соціально-рольову сторону спілкування. Тобто, на вибір тієї чи іншої одиниці мовленнєвого етикету впливає соціальна роль індивіда – нормативно схвалений суспільством спосіб поведінки, який очікується від кожного, хто займає дану соціальну позицію. При зміні рольової структури ситуації спілкування індивід переключається з одних стереотипів поведінки на інші, послуговується різними стилями мови, різними одиницями мовленнєвого етикету тощо. Тобто, соціальні ролі мовної особистості є ключовими в розумінні сутності мовленнєвого етикету.

Література

1. Богуш А. М. Культура речевого общения детей дошкольного возраста : метод. пособ. / Богуш А. М., Аматыева Е. П., Хаджирадева С. К. – Одесса : ЮНЦ АПН Украины, 2003. – 251 с.
2. Кизилова В. В. Теорія і практика мовленнєвої комунікації : навч. посібник / В. В. Кизилова. – Луганськ : СПД Рєзнікова В. С., 2009. – 168 с.
3. Крутій К. Л. Мовленнєві перлинки для кожної дитинки (мовленнєвий етикет) / Крутій К. Л., Маковецька Н. В. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС. Лтд”, 1999. – 44 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1990.

Мізюк Я.Ю.,

студент,

Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка,

науковий керівник – д. пед. н. **Н.В. Грона**

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Актуальність теми. Оскільки впроваджуються реформи у сфері освіти, то відповідно змінюються й оновлюються стандарти української школи. На